

LBRIS | Nitobe Inazō
books

Bushidō, codul samurailor

Traducere din limba engleză de Anca Irina Ionescu

Cuprins

Prefață.....	9
Prefață la ediția a X-a revizuită	11
Bushido ca sistem etic	13
Sursele Bushido	18
Corectitudinea sau justiția	24
Curaj, îndrăzneală și răbdare.....	27
Benevolența, sentimentul suferinței	32
Politețe	39
Onestitate sau adevăr.....	45
Onoarea.....	50
Datoria de loialitate	55
Educația și instruirea samuraiului	61
Autocontrolul	65
Instituțiile sinuciderii și ispășirii.....	69
Sabia, sufletul samuraiului	80
Instruirea și poziția femeii	83
Influența Bushido asupra întregii națiuni.....	93
Bushido mai trăiește încă?	98
Viitorul codului Bushido	105

Bushido ca sistem etic

Cavalerismul este o floare nu mai puțin specifică pentru pământul Japoniei decât simbolul său: floarea de cireș; și nu este un specimen deshidratat al unei virtuți antice păstrate în ierbarul istoriei noastre. Este încă un element viu al puterii și frumuseții noastre; și, chiar dacă nu are nicio formă tangibilă, nu înmiresmează mai puțin atmosfera morală și ne face să fim conștienți că suntem încă sub puternica sa vrajă. Condițiile societății care l-au născut și l-au hrănit au dispărut de mult timp; dar așa cum acele stele îndepărtate care au fost și nu mai sunt continuă să își arunce razele asupra noastră, tot așa și lumina cavalerismului, un copil al feudalismului, încă ne mai luminează calea morală, supraviețuind instituției-mamă. Este o plăcere pentru mine să reflectez asupra acestui subiect în limbajul lui Burke, care a rostit bine-cunoscutul elogiu emoționant pe sicriul neglijat al prototipului său european.

Constatăm cu tristețe o lipsă de informare în ceea ce privește Orientul Îndepărtat, când un erudit de talia dr. George Miller nu ezită să afirme că atât cavalerismul, cât și orice altă formă de instituție similară nu a existat niciodată, nici la popoarele Antichității, nici la orientalii moderni¹. Această ignoranță este totuși scuzabilă, deoarece a treia ediție a lucrării bunului doctor a apărut în același an în care Comodorul Perry bătea la porțile exclusivismului nostru. Peste un deceniu mai târziu, cam pe atunci când feudalismul nostru își trăia ultimele clipe, Karl Marx, scriindu-și *Capitalul*, a atras atenția cititorilor săi asupra avantajului deosebit de a studia instituțiile sociale și politice ale feudalismului, așa cum mai puteau fi văzute în formă vie doar în Japonia. Aș dori, de asemenea, să-l

¹ *History Philosophically Illustrated*, ed. a 3-a (1853), vol. II, p. 2.

LIBRIS | we know books
învit pe cercetătorul occidental care studiază istoria și etica să studieze
cavalerismului în Japonia zilelor noastre.

Oricât ar fi de incitantă o disertație istorică despre comparația între feudalismul și cavalerismul european și cel japonez, scopul lucrării de față nu este să intre în amănunte. Eu mă străduiesc mai degrabă să relatez, în primul rând, care sunt originea și sursele cavalerismului nostru; în al doilea rând, să prezint caracterul și învățătura sa; în al treilea rând, influența sa în rândul maselor; și, în al patrulea rând, continuitatea și dăinuirea influenței sale. Dintre aceste multe puncte, primul va fi doar scurt și sumar, altfel ar trebui să-mi plimb cititorii pe cărările încălcate ale istoriei noastre naționale; al doilea va fi tratat mai pe larg, deoarece prezintă probabil cel mai mult interes pentru cei care studiază Etica Internațională și Etologia Comparată prin modurile noastre de gândire și de acțiune; iar restul vor fi tratate ca niște corolare.

Cuvântul japonez pe care l-am redat aproximativ prin cavalerism, este, în original, mai expresiv. *Bu-shi-do* înseamnă literal Comportamente militare-cavalești – acele comportamente pe care luptătorii nobili ar trebui să le respecte în viața lor de zi cu zi, precum și în vocația lor; într-un cuvânt, „Preceptele Cavalerismului” – *noblesse oblige* – ale clasei războinice. După ce am explicat astfel literal semnificația sa, mi se poate permite ca de acum înainte să folosesc cuvântul în original. Folosirea termenului original este, de asemenea, recomandată și din motivul că o învățătură atât de strict circumscrisă și unică, generând o stare de spirit și un caracter atât de particulare, atât de locale, trebuie să poarte semnul singularității sale pe față; apoi unele cuvinte au o rezonanță națională atât de expresivă a caracteristicilor de rasă, încât cei mai buni traducători nu le pot găsi decât cu greu echivalente, ca să nu mai spunem că le pot deforma. Cine poate reda în traducere ceea ce înseamnă cuvântul german *Gemüth* sau cine nu simte diferența dintre două cuvinte atât de apropiate sonor, precum engl. *gentleman* și fr. *gentilhomme*?

Bushido, așadar, este codul de principii morale pe care cavalerii erau obligați sau instruiți să-l respecte. Acesta nu este un cod scris; în cel mai bun caz, constă în câteva maxime transmise din gură în gură sau care provin de sub pana unui războinic sau cărturar cunoscut. Este un cod nerostit și nescris, care posedă cu atât mai multă putere de sancționare a

unei fapte cu adevărat vitejești și a unei legi scrise pe tăblițele sacre ale inimii. A fost întemeiat nu pe creația unui singur creier, oricât de capabil ar fi acela, nici pe viața unei singure personalități, oricât de renumită. A crescut organic din deceniile și secolele de carieră militară. Poate că ocupă aceeași poziție în istoria eticii pe care o ocupă Constituția engleză în istoria politică; cu toate acestea, nu a avut nimic care să poată fi comparat cu Magna Charta sau cu Habeas Corpus Act. Ce e drept, la începutul secolului al XVII-lea, au fost promulgate statutele militare (*Buké Hatto*); dar cele treisprezece articole scurte se ocupau mai ales de căsătorii, castele, ligi etc., iar reglementările didactice nu erau atinse decât în mică măsură. Nu putem, prin urmare, să semnalăm nici un moment și nici un loc precis și să spunem „Aici este sursa începutului său“. Doar în măsura în care este conștientizat în epoca feudală, originea sa, în raport cu timpul, poate fi identificată cu feudalismul. Dar feudalismul însuși este țesut din mai multe fire, iar Bushido îi împărtășește natura complexă. Ca și în Anglia, unde se poate spune că instituțiile politice ale feudalismului datează din vremea cuceririi normande, la fel putem spune că în Japonia apariția sa a fost simultană cu ascensiunea lui Yoritomo, la sfârșitul secolului al XII-lea. Ca și în Anglia, unde găsim elementele sociale ale feudalismului cu mult mai înainte de William Cuceritorul, tot așa și în Japonia, germenii feudalismului au existat cu mult înainte de perioada pe care am menționat-o.

Și în Japonia, ca și în Europa, când feudalismul a fost inaugurat oficial, clasa războinicilor profesioniști a devenit în mod firesc proeminentă. Cavalerii erau cunoscuți sub numele de *samurai*, însemnând literal, ca în vechea engleză „cniht“ (knecht, cavaler), gardian sau însoțitor, care seamănă cu „soldurii“, despre care Cezar spunea că existau în Aquitania, sau „comitati“, care, potrivit lui Tacitus, îi urmau pe conducătorii germani în vremea sa; ori, ca să facem o altă paralelă mai târzie, „milites medii“, despre care citim în istoria Europei medievale. Un cuvânt sino-japonez „Bu-ké“ sau „Bu-shi“ (cavaleri luptători) a fost, de asemenea, adoptat cu sensul lui comun. Aceștia erau o clasă privilegiată și trebuie să fi fost inițial o rasă dură, care și-a făcut din luptă o vocație. Această clasă a fost recrutată în mod natural, într-o perioadă lungă de război constant, dintre cei mai îndrăzneți și cei mai aventuroși oameni, și în tot acest timp procesul de selecție a continuat, cei mai timizi și mai slabi fiind eliminați; astfel a

supraviețuit doar „o rasă dură, exclusiv masculină, cu forță brută“, ca să împrumutăm expresia lui Emerson, care a format familii de „samurai“. Acestea se bucurau de o mare onoare și privilegii deosebite și, date fiind responsabilitățile mari care le reveneau, au simțit curând nevoia unui standard comun de comportament, mai ales că se aflau mereu pe picior de război și aparțineau unor clanuri diferite. La fel după cum medicii limatează concurența între ei prin curtoazia profesională, la fel cum avocații răspund în fața unor curți de onoare în cazurile de încălcare a etichetei, la fel și războinicii trebuie să aibă anumite criterii pentru sentința finală asupra delictelor lor.

Fair-play în luptă! Ce germeni fertili de moralitate se află în acest simț primitiv al sălbăticiiei și al copilăriei. Oare nu este aceasta rădăcina tuturor virtuților militare și civice? Noi zâmbim acum (de parcă am fi depășit-o!) în fața dorinței copilărești a micuțului britanic, Tom Brown, „de a lăsa în urma lui numele unui om care nu a intimidat niciodată un băiețel și nici nu i-a întors spatele unuia mare“. Și totuși, cine nu știe că această dorință este piatra de temelie pe care pot crește structurile morale de dimensiuni mărețe? Aș putea merge chiar mai departe și să spun că religia cea mai blândă și cea mai iubitoare de pace confirmă această aspirație? Această dorință a lui Tom este baza pe care este construită în mare parte măreția Angliei și nu ne va lua mult timp să descoperim că Bushido nu stă pe un pedestal mai prejos de aceasta.

Dacă lupta în sine, fie ea ofensivă sau defensivă, este, cum susțin pe bună dreptate quakerii, brutală și greșită, putem totuși să fim de acord cu Lessing, care spune: „Știm din ce izvorâsc defectele și virtutea noastră“. ¹ „Șmecher“ și „laș“ sunt epitete care exprimă cel mai profund oprobriu pentru naturile sănătoase și simple. Copilăria își începe existența cu aceste noțiuni, la fel și cavalerismul; dar, pe măsură ce viața devine mai

¹ Ruskin a fost unul dintre oamenii cu cel mai blând suflet și mai iubitor de pace care a trăit vreodată. Cu toate acestea, el a crezut în război cu toată fervearea unui adorator al vieții dure. „Când vă spun“, spune el în Coroana măslinului sălbatic, „că războiul este fundamentul tuturor artelor, vreau să spun, de asemenea, că el este fundamentul tuturor virtuților și facultăților înalte ale oamenilor. Mi se pare foarte ciudat să descopăr acest lucru foarte înfricoșător, dar am văzut că este un fapt de netăgăduit. (...) Am constatat pe scurt că toate marile națiuni au aflat adevărul din cuvânt și tăria din gândirea războinică; că ele s-au hrănit în război și s-au irosit în timp de pace, instruite de război și trădate de pace; într-un cuvânt, că s-au născut în război și au murit în pace“.

cuprinzătoare și relațiile sale dobândesc mai multe fațete, credința timpurie caută o sancțiune de la o autoritate mai înaltă și de la surse mai raționale pentru propria justificare, satisfacție și dezvoltare. Dacă interesele militare ar fi operat singure – fără un sprijin moral superior –, cât de departe de cavalerism ar fi fost idealul cavaleriei! În Europa, creștinismul, interpretat cu concesii convenabile pentru cavalerism, i-a insuflat totuși date spirituale. „Religia, războiul și gloria au fost cele trei suflete ale unui cavaler creștin perfect“, spune Lamartine. În Japonia, multe

Sursele Bushido

dintre ele au început cu budismul. Acesta a oferit sentimentul de încredere calmă în Soartă, supunerea împăcată în fața inevitabilului, calmul stoic în fața pericolului sau a calamității, disprețul față de viață și prietenia cu moartea. Un profesor vestit în mânărea săbiei, când a văzut că elevul său stăpânea la maximum arta sa, i-a spus: „Dincolo de aceasta, instrucția mea trebuie să lase loc învățaturii Zen“. „Zen“ este echivalentul japonez pentru Dhyâna, care „reprezintă efortul uman de a atinge, prin meditație, zone ale gândirii aflate dincolo de sfera de cuprindere a exprimării verbale“.¹ Metoda sa este contemplația, iar scopul, din câte am înțeles eu, este de a fi convins de un principiu care stă la baza tuturor fenomenelor și, dacă se poate, de Absolut însuși, și astfel să se pună în armonie cu acest Absolut. Astfel definită, învățătura era mai mult decât dogma unei secte, iar cel care ajunge la percepția Absolutului se ridică deasupra lucrurilor lumești și se trezește „spre un nou Cer și pe un nou Pământ“.

Ceea ce budismul nu a reușit să ofere a oferit din plin șintoismul. Loialitatea față de suveran, respectul față de memoria strămoșilor și pietatea filială, care nu sunt propovăduite de niciun altă crez, au fost inculcate de doctrinele șintoiste, care au insuflat pasivitate credințelor caracterizate prin aroganță samurailor. În teologia șintoistă nu există loc pentru dogma „păcatului original“. Dimpotrivă, ea crede în bunătatea înnăscută și în puritatea asemănătoare lui Dumnezeu a sufletului uman, pe care îl adoră ca sursă a oracolelor divine. Toată lumea a observat că sanctuarele șintoiste sunt în mod vizibil lipsite de obiecte și instrumente de cult și că o simplă oglindă atârnată în sanctuar constituie partea esențială a mobilierul acestuia. Prezența acestui articol este ușor de explicat:

¹ Lafcadio Hearn, *Exotics and Retrospectives*, p. 84.

ea caracterizează inima umană, care, atunci când este perfect liniștită și limpede, reflectă însăși imaginea divinității. Atunci când vă aflați, așadar, în fața altarului ca să vă închinați, vă vedeți propria imagine reflectată pe suprafața sa strălucitoare, iar actul de închinare este echivalent cu vechiul îndemn delfic: „Cunoaște-te pe tine însuși“. Dar cunoașterea de sine nu implică – nici în gândirea greacă, nici în cea japoneză – cunoașterea părții fizice a omului, nu este vorba despre anatomia sau despre psihicul lui; cunoașterea trebuia să fie de genul unei introspecții morale a firii noastre. Mommsen, comparând învățământul grec și cel roman, spune că, în timp ce primul se închina ridicându-și privirile spre cer, căci rugăciunea sa era contemplarea, cel de-al doilea își acoperea capul, căci rugăciunea lui era reflectare. În esență, ca și în cazul concepției romane despre religie, reflecția noastră a scos în evidență nu atât conștiința morală, cât pe cea națională. Adorarea naturii a făcut ca țara noastră să fie îndrăgită de partea cea mai intimă a sufletelor noastre, în timp ce cultul strămoșilor, care se perpetuează din neam în neam, a făcut ca familia imperială să fie izvorul întregii națiuni. Pentru noi, țara este mai mult decât pământul și solul din care extragem aur sau de pe care culegem grâne, ea este lăcașul sacru al zeilor, al spiritelor strămoșilor noștri: pentru noi împăratul este mai mult decât comandantul militar suprem al țării (Rechtsstaat) sau chiar patronul unui Culturstaat, el este reprezentantul trupesc al Cerului pe pământ, imbinând în persoana sa puterea și milostivirea. Dacă ceea ce afirmă M. Boutmy¹ este adevărat despre regalitatea engleză – și anume că aceasta „nu este doar imaginea autorității, ci și sursa și simbolul unității naționale, așa cum cred eu că este –, același lucru poate fi afirmat de două sau chiar de trei ori despre regalitatea din Japonia.

Dogmele șintoismului acoperă cele două trăsături predominante ale vieții emoționale a rasei noastre: patriotismul și loialitatea. Arthur May Knapp spune pe bună dreptate: „În literatura ebraică este adesea dificil de spus dacă scriitorul vorbește despre Dumnezeu sau despre Comunitate; despre cer sau despre Ierusalim; despre Mesia sau de națiune ca atare“². O confuzie similară poate fi observată în nomenclatura credinței noastre naționale. Am spus confuzie, pentru că așa va fi considerată de o gândire

¹ *The English People*, p. 188.

² *Feudal and Modern Japan*, vol. I, p. 183.